

Kunst verdient meer aandacht in planvorming

Net als architectuur en stedenbouw drukt beeldende kunst een stempel op het stadsbeeld. Kunst wordt veelal ter verfraaiing aangebracht, maar toch is bijna niemand tevreden over het eindresultaat. Behalve de kwaliteiten van de kunstenaar is ook de opdrachtverlening belangrijk voor een goede inpassing van kunst in de openbare ruimte. Daarom is het interessant om te bekijken aan welke aspecten van de opdrachtverlening meer aandacht besteed kan worden.

IMKE VELTMEIJER*

Het stadsbeeld staat de laatste jaren weer volop in de belangstelling. Het rijk stimuleert gemeenten om een beeldkwaliteitsplan op te stellen, dat het kwaliteitsbeleid moet waarborgen. Beeldende kunst is één van de elementen die een bijdrage kunnen leveren aan beeldkwaliteit van de openbare ruimte, maar ook een element waar niemand tevreden over lijkt.

PLAATS

Na een tijd dat er voornamelijk autonome kunst (kunst die niet aan randvoorwaarden hoeft te voldoen) in de openbare ruimte werd geplaatst, gaat tegenwoordig de voorkeur uit naar kunst die speciaal voor de plek gemaakt is. Het maken van gebonden beeldende kunst is een complexe aangelegenheid: de kunstenaar heeft met veel randvoorwaarden te maken. Elke situatie stelt immers weer andere eisen. Een binnenstad waar verkeer, reclame, etalages, uithangborden en nog veel meer beeldelementen de aandacht opeisen, vraagt een heel andere inpassing van beeldende kunst dan een buitenwijk of een kantorenpark. Ook de samenleving (bewoners, werknemers, recreanten, overwegend ouderen, multicultureel, traditionele gezinnen) schept randvoorwaarden. De entourage is altijd weer anders. Maar het is niet alleen de kunstenaar die ver-

Een percentage van het budget voor nieuwbouw in de sociale sector wordt aan kunst besteed.

Foto: Ronald Klip

antwoordelijk is voor het welslagen van beeldende kunst in de openbare ruimte. De opdrachtverlening is minstens zo belangrijk. Ook de ruimtelijke-ordeningdiscipline krijgt te maken met de opdrachtverlening voor beeldende kunst. Zij bepaalt bijvoorbeeld meestal de plek waar de kunst geplaatst kan worden. Dit is een punt dat meer aandacht behoeft. Kunst wordt namelijk vaak geplaatst in de restruimte, de ruimte die nog over is nadat alle andere ruimtelijke claims zijn gehonoreerd. Terwijl kunst het laatst aan bod komt, wordt wel verlangd dat het kunstwerk een stempel drukt op het stadsplan. Het is echter helemaal niet nodig dat kunst het laatst aan bod komt. Meestal is tijdens de planvorming al bekend dat een bepaald percentage van het totale budget vrij zal komen voor beel-

dende kunst. In de planvormingsfase zou aandacht besteed kunnen worden aan de plek en aan de manier waarop beeldende kunst in het stadsbeeld moet passen. Dit kan met behulp van een kunstenaar, maar dat is niet per se noodzakelijk: ook de ruimtelijke planners zouden alvast hun gedachten kunnen laten gaan over de toekomstige inpassing van beeldende kunst.

WAAROM

Het tweede punt dat meer aandacht behoeft is de reden waarom kunst in de openbare ruimte moet komen. Meestal komen gemeenten niet veel verder dan de wens het gebied een eigen identiteit te geven of om een onoverzichtelijke

structuur te verduidelijken. Veelal gebeurt dit achteraf, als blijkt dat architectuur en stedenbouw hebben gefaald: kunst wordt ingezet om fouten te verdoezelen. Voorbeelden hiervan zijn met name te vinden in amorfe woonwijken uit de jaren '70. Van beeldende kunst wordt een heilzame werking verwacht, die niet altijd waargemaakt kan worden. Hier zou de ruimtelijke ordening eerst eens een greep in eigen boezem kunnen doen in plaats van de beelden de kunst als probleemoplosser in te schakelen.

PERCENTAGE

De meeste gemeenten financieren de beelden de kunst in de openbare ruimte via de percentagegeregeling. Dat houdt in dat een bepaald percentage van de aanlegkosten, stadsvernieuwingskosten of uitbreidingskosten wordt gereserveerd voor beeldende kunst. Er is zodoende altijd geld voor kunst. Dit werkt het automatisme 'geld is kunst' in de hand, terwijl er niet altijd behoefte is aan kunst. De opdrachtgever is anoniem, verscholen in een organisatie (bijvoorbeeld het gemeentebestuur, een instelling, culturele raden) en kan niet aangesproken worden op fouten. Daardoor is het gemakkelijk om aan de opdrachtverlening maar weinig aandacht te besteden.

Dat het ook anders kan is bijvoorbeeld te zien in Den Haag. Den Haag was met het plan 'de Kern Gezond' één van de eerste gemeenten die een herinrichtingsplan voor de openbare ruimte van de binnenstad opstelden. In dit plan wordt ook aandacht besteed aan beeldende kunst.

Volgens 'de Kern Gezond' kan kunst een bijdrage leveren aan een stimulerend binnenstadsmilieu. Er wordt gevraagd naar kunst met allure, kunst waaraan Den Haag herkend kan worden. Wat beeldende kunst betreft blijft het plan 'de Kern Gezond' helaas steken in dit soort wervende termen. Maar het plan meldt ook dat de paragraaf verdere uitwerking behoeft.

Stichting Stroom het Haags Centrum voor Beeldende Kunst en de projectgroep Kern Gezond schakelden daarvoor de kunstenaar Peter Struycken in. Struycken kreeg de vrije hand, maar voerde wel overleg met Stichting Stroom en de projectgroep.

Stichting Stroom had zelf drie randvoorwaarden gesteld aan de toepassing van beeldende kunst in het plangebied van 'de Kern Gezond':

1. er moet samenhang zijn tussen de te realiseren kunstobjecten en de architectuur en de stedenbouw (een driehoeksverhouding);
2. het kunstwerk mag geen architectonische en stedenbouwkundige problemen oplossen;
3. het hoeft niet permanent te zijn.

Stichting Stroom heeft bereikt dat al het geld dat van een percentagegeregeling afkomt in één pot terecht komt. Voorheen werd het geld dat vrij kwam meteen aangewend, met als gevolg dat veel kunstwerken op plekken terecht kwamen waar geen behoefte aan kunst was, kwam niks. Nu wordt gekeken waar in de stad kunstprojecten gewenst zijn. Die worden dan uit de ene pot gefinancierd. Door de percent-

ages te bundelen is er een flexibel budget per project.

SOKKELPROJECT

Voordat Struycken aan zijn plan begon werd benadrukt dat hier niet van te voren lukraak plekken, die toch leeg zijn, worden aangewezen waar dan maar kunst geplaatst moet worden. De plekken worden speciaal uitgezocht. Het plan van Struycken kreeg de naam 'sokkelproject'.

Het kruispunt van Grote Marktstraat/Kalvermarkt met Spuistraat/Hofweg, nu nog een druk verkeersknooppunt, zal in het kader van de binnenstadsplannen voetgangersgebied worden. Dit behelst ondermeer de aanleg van een tramtunnel, en zal niet voor 2000 af zijn. Op het kruispunt komt een beeldengalerij van in

Rond de Grote Kerk in Den Haag staat een voorlopige opstelling van het sokkelproject.

Foto: Rob Kollaard

totaal 40 beelden. Om de 25 meter komt een ovale sokkel van 95 cm hoog met daarop een beeld van 180 cm. De sokkel is ontworpen door Geert Lap en voor de beelden worden verschillende Nederlandse kunstenaars gevraagd. De opstelling is niet permanent, de beelden kunnen vervangen worden door andere, maar ook de plaats van de beelden onderling kan verschillen.

Van een afstand ziet men een uniforme rij sokkels. Loopt men er langs dan ziet men de afzonderlijke beelden, die als ze niet in de samenbindende structuur zouden staan, zouden verdwijnen in het overvolle beeld van de binnenstad. De twee linten van sokkels vormen een stedenbouwkundig element dat in de binnenstedelijke chaos overeind blijft.

Struycken pleit voor het samengaan van beeldende kunst en architectuur en stedenbouw omdat dit de kwaliteit van de ruimte kan verbeteren. Hij vindt dat kunst in de openbare ruimte geen autonome kunst mag zijn, de kunstenaar moet zich bij het maken van het werk oriënteren op de omgeving. Het voldoet niet simpelweg atelierkunst te verplaatsen naar de openbare ruimte. Bovendien moet de kunstenaar niet uit het oog verliezen dat straten en pleinen publieksruimten zijn. Herkenbaarheid en toegankelijkheid zijn geen concessies maar kwaliteiten.

SAMENWERKING

Het voorbeeld van Den Haag laat zien hoe met kunst in de openbare ruimte omgegaan kan worden. Het Kunstplan werd gemaakt op een tijdstip dat omtrent het plan de Kern Gezond nog niet alles vast lag, waardoor kunst niet naar de restruimte werd verbannen. Kunst wordt hier in samenhang gezien met architectuur en stedenbouw, zonder er ondergeschikt aan te zijn, of een probleemoplossende functie te hebben. Het bundelen van de percentagegelden, waartoe Stichting Stroom is overgegaan, maakt een flexibeler opdrachtenbeleid mogelijk.

Aan het kunstplan is veel aandacht besteed. Belangrijk is dat de opdracht op maat gesneden is voor de binnenstad van Den Haag, want elke situatie vraagt weer om een andere kunsttoepassing. Het sokkelproject is een erg groot project. Niet bij elk beeldende-kunstproject zal geld beschikbaar zijn om een kunstenaar uit te nodigen om een apart kunstplan op te stellen. Daarom is het belangrijk dat ook de ruimtelijke-ordeningdiscipline al tijdens de planvorming creatief probeert na te denken over de inpassing van beeldende kunst. Kennis moet daarbij gebundeld worden; een interdisciplinaire samenwerking tussen ruimtelijke ordening en het centrum voor beeldende kunst ligt hier voor de hand.

*Imke Veltmeijer studeerde als planologe af aan de Universiteit van Amsterdam, met als afstudeerrichting stedelijke planning en beheer. Het artikel is gebaseerd op haar doctoraalscriptie *Kunst in het stadsbeeld*.